

Уредништво

проф. др Часлав Николић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
одговорни уредник

проф. др Јелена Арсенијевић Митрић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
ојераишвени уредник

проф. др Владимир Поломац
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

доц. др Биљана Влашковић Илић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

доц. др Мирјана Секулић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

доц. др Јелена Даниловић Јеремић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

доц. др Невена Вујошевић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

доц. др Бојана Вељовић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

доц. др Тамара Стојановић Ђорђевић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

доц. др Ана Живковић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Радомир Митрић, сарадник за
дигитализацију и веб-презентацију
Универзитетска библиотека у Крагујевцу

проф. др Ана Јовановић
Филолошки факултет, Београд

проф. др Павле Ботић
Филозофски факултет, Нови Сад

др Јана Алексић
Институт за књижевност и уметност, Београд

проф. др Персида Лазаревић ди Ђакомо
Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара,
Италија

доц. др Маријана Поца
Универзитет „Сапјенца“, Рим, Италија

проф. др Татјана Алексић
Универзитет Мичиген, САД

проф. др Јеленка Пандуревић
Филолошки факултет, Бања Лука, Република
Српска (БиХ)

доц. др Светлана Калезић
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

доц. др Остап Славински
Филолошки факултет Универзитета „Иван
Франко“, Лавов, Украјина

доц. др Борјан Јанев
Пловдивски универзитет, Пловдив, Бугарска

доц. др Мартин Стефанов
Факултет за словенску филологију,
Универзитет „Климент Охридски“, Софија,
Бугарска

Секретар уредништва

доц. др Бојана Вељовић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Editorial Board

Časlav Nikolić, Associate Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac
Editor in Chief

Jelena Arsenijević Mitrić, Associate Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac
Managing editor

Vladimir Polomac, Associate Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Biljana Vlašković Ilić, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Mirjana Sekulić, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Jelena Danilović Jeremić, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Nevena Vujošević, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Bojana Veljovic, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Tamara Stojanović Đorđević, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Ana Živković, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Radomir Mitrić, Associate for digitization and
web presentation
University Library of Kragujevac

Ana Jovanović, Associate Professor, PhD
Faculty of Philology, Belgrade

Pavle Botić, Associate Professor, PhD
Faculty of Philosophy, Novi Sad

Jana Aleksić, PhD
Institute for Literature and Arts, Belgrade

prof. Persida Lazarević di Giacomo, Full
Professor, PhD
The G. d'Annunzio University, Pescara, Italia

Marianna Pozza, Assistant Professor, PhD
University of Rome „La Sapienza“, Italy

Tatjana Aleksić, Associate Professor, PhD
University of Michigan, USA

Jelenka Pandurević, Associate Professor, PhD
Faculty of Philology in Banja Luka, Bosnia and
Hercegovina

Svetlana Kalezić, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philosophy in Nikšić, Montenegro

Ostap Slavinski, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology, „Ivan Franko“ National
University of Lviv, Ukraine

Borjan Janev, Assistant Professor, PhD
University of Plovdiv, Plovdiv, Bulgaria

Martin Stefanov, Assistant Professor,
PhD Faculty of Slavic Studies,
University „St. Kliment Ohridski“, Sofia,
Bulgaria

Editorial assistant

Bojana Veljović, Assistant Professor, PhD
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

Литер

Часопис за књижевност, језик, уметност и културу
Journal for Literature, Language, Art and Culture

година XXII / број 74 / 2021
Year XXII / Volume 74 / 2021

Универзитет у Крагујевцу
University of Kragujevac

ФИЛУМ

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Faculty of Philology and Arts, Kragujevac

САДРЖАЈ

Студије

Nina M. Vlahović
Ана Lj. Поповић Ресић
TRANSLATION IN AN ES(A)P COURSE –
CHOOSING AND USING TEACHING/LEARNING MATERIALS. 11

Наташа Ж. Ивковић
САКРАЛНИ СВЕТ СТАРИХ ВРАЊАНАЦА 29

Катарина М. Савковић
СЛИКА ПОРОДИЦЕ У ДРАМАМА *ВРАТ ОД СТАКЛА* БИЉАНЕ
СРЕЉАНОВИЋ И *ТРИ ЗИМЕ* ТЕНЕ ШТИВИЧИЋ 45

Павле Антонијевић
АНАЛИЗА ОРВЕЛОВИХ ПОГЛЕДА НА ИДЕЈЕ СОЦИЈАЛИЗМА У
ЖИВОТИЊСКОЈ ФАРМИ И 1984. 67

Чланци

Соња С. Ђорић
ФАНТАСТИЧНА ПРИПОВЕТКА МИЛОРАДА ПОПОВИЋА
ШАПЧАНИНА 89

Тања П. Којић
МОТИВ ВЈЕЧИТОГ МЛАДОЖЕЊЕ У ДЈЕЛИМА С. ПИШЧЕВИЋА,
Ј. ИГЊАТОВИЋА И ЛАЗЕ ЛАЗАРЕВИЋА: ПАРАЛЕЛА 103

Марија Д. Исаиловић
ПОЕТИКА И ЉУБАВ У *ЛИРИЦИ ИТАКЕ*
МИЛОША ЦРЊАНСКОГ 119

Нина В. Стокић
ТРАГОМ ЧУДА СИМОВИЋЕВЕ РЕЧИ – ДРАМА
ЧУДО У ШАРГАНУ 129

Александра М. Цветковић
ПЕРСОНАЛИСТИЧКО-РЕЛИГИЈСКИ ПОЈМОВИ *СЛОБОДА,*
ДУХ, ЛИЧНОСТ У ФИЛОЗОФИЈИ НИКОЛАЈА БЕРЋАЈЕВА..... 145

Јадранка Р. Милић
УБИСТВО КУЛТУРЕ ЉУБАВИ
У РОМАНУ СВЕДОЧАНСТВА МАРГАРЕТ АТВУД 171

Јелена М. Абула
ПРОБЛЕМАТИКА МАЈЧИНСТВА
У РОМАНУ ВОЉЕНА ТОНИ МОРИСОН 187

Александар М. Јагровић
ОБРАСЦИ ГРАЂЕЊА КЊИЖЕВНИХ (АНТИ)ЈУНАКА У ПРОЗИ
ВИЛИЈАМА ТРЕВОРА НА ПРИМЕРУ РОМАНА *ФЕЛИСИЈИНО*
ПУТОВАЊЕ 203

Ирена М. Селаковић
ИЗГУБЉЕНО ДЕТИЊСТВО И СЛОБОДА У ФИЛМОВИМА О
ШПАНСКОМ ГРАЂАНСКОМ РАТУ 215

Прикази

Милица В. Ђуковић
ПОЕЗИЈА АЛЕКСЕ ШАНТИЋА: ПОЕТИЧКИ МОДЕЛИ,
МОТИВИ, РУКОПИСИ..... 235

Стефан П. Пајовић
ОН И ТРШАВО СРЦЕ 243

Милица А. Кандић
О ЈУНАКУ И СИЖЕУ ЕПСКЕ ПЕСМЕ..... 247

Тања Д. Миленковић
ПСИХОСОМАТСКИ ПОРЕМЕЂАЈ У РОМАНУ *БОЛДВИН*
МИЛИЦЕ ВУЧКОВИЋ 253

Верка Г. Карић
ФУЕНТЕСОВА ПОТРАГА ЗА ИДЕНТИТЕТОМ 257

Марија Ж. Ненадић
У КОРАК С МОДЕРНОМ ПРАГМАТИКОМ..... 263

Хронике

Јелена Павловић Јовановић
ХРОНИКА РАДИОНИЦА „МЛАДИ ПРЕДУЗЕТНИЦИ У НАУЦИ”
ФОНДАЦИЈЕ *ЗИДОВИ КОЈЕ ТРЕБА СРУШИТИ* (FALLING
WALLS YOUNG ENTREPRENEURS WORKSHOPS) И МОГУЋНОСТИ
КОЈЕ ПРУЖАЈУ НАСТАВНИЦИМА И СТУДЕНТИМА СРПСКОГ
ЈЕЗИКА 273

Милица В. Буковић¹

Институт за књижевност и уметност
Београд

ПОЕЗИЈА АЛЕКСЕ ШАНТИЋА: ПОЕТИЧКИ МОДЕЛИ, МОТИВИ, РУКОПИСИ

(Бојан Чолак, *Поетичка и текстолошка чишања поезије
Алексе Шантића*, Београд: Институт за књижевност и
уметност, 2019, 228 стр.)

Објављена као девета књига библиотеке *Поетика*, а настала у оквиру рада на научном пројекту *Смена поетичких парадиџми у српској књижевности XX века: национални и европски контексти* Института за књижевност и уметност у Београду, монографија *Поетичка и текстолошка чишања поезије Алексе Шантића* Бојана Чолака резултат је ауторовог вишегодишњег, истрајног, посвећеног проучавања књижевног стваралаштва и рукописа Алексе Шантића. Поред појединачних радова о Шантићу, које је Бојан Чолак публиковао у зборницима научних радова и научној периодици, сведочанство о истраживачком интересовању за поезију и поетику Алексе Шантића представља зборник *Песничке теме и поетички модели Алексе Шантића* (2017), који су уредили Јован Делић и Бојан Чолак, док се закључак о интимној, читалачкој и херменеутичкој, везаности за Шантића може извести на основу опредељења Бојана Чолака да у емисији *Моја књиџа* (ур. Војислав Карановић) Радио Београда 1, трећег маја 2019. године, говори управо о поезији Алексе Шантића. Иако је о поезији Алексе Шантића писано често и много, резултати досадашњих проучавања махом су објављивани у облику студија, есеја, чланака и приказа, док су целовите монографије о Шантићу изузетно ретке. У уводном поглављу („Увод“) монографије *Поетичка и текстолошка чишања поезије Алексе Шантића*, Бојан Чолак дао је преглед релевантних студија и зборника радова посвећених стваралаштву Алексе Шантића, да би закључио како су о овом писцу до сада публиковане свега две научне монографије – прву монографију, насловљену *Алекса Шантић*, на пољском језику, објавио је Станислав Папјерковски 1932. године (Stanisław K. Papierkowski, *Aleksy Szantić*), док је М. Џ. Сјоберг, 1972. године, објавио монографију о турским позајмљеницама у језику Алексе Шантића (Manlyn Joel Sjoberg, *Turkish Loanwords in the*

1 tiskicvet38@gmail.com

Language of Aleksa Šantić). Значај монографије *Поетичка и текстолошка читања поезије Алексе Шантића* Бојана Чолака огледа се, дакле, у томе што је ова књига, заправо, прва монографија из области науке о књижевности, објављена на српском језику, посвећена у целости Алекси Шантићу, тј. поетичкој и текстолошкој анализи поезије овог књижевника.

Поред обимом невеликих уводних текстова, „Увод” и „Опис истраживања и проблемско подручје”, у којима је дат преглед досадашњих важнијих студија, есеја и монографија о Алекси Шантићу и у којима је описан циљ истраживања, књигу чине два јасно одељена, римским бројевима и засебним поднасловима обележена, сегмента. Сугерисано насловом монографије, методолошко двојство одразило се на њене проблемске оквире и композиционо устројство, те је, тако, први сегмент монографије, насловљен „Песничке теме и поетички модели Алексе Шантића до 1918. године”, који чине радови (поглавља) „Тема смрти и метаморфозе лирског субјекта у раној поезији Алексе Шантића”, „Активизам, концепт братства и тема смрти у Шантићеву поезији од 1902. до 1914. године”, „Ка новим стилско-изражајним облицима родољубиве лирике (*На старим оњишћима*: поређење издања из 1913. и 1914. године)” и „Поетички обрасци од 1914. до 1918. и конструисање југословенског идентитета (поетички модели изван збирке *На старим оњишћима*)”, посвећен анализи преображаја поетичких модела и статуса лирског субјекта у поетском опусу Алексе Шантића. Други сегмент монографије, насловљен „Текстолошка читања Шантићеве поезије”, који чине три рада (поглавља) „Необјављени рукописи Алексе Шантића у Националној и свеучилишној књижници у Загребу”, „О аутентичности аутографа последње песме Алексе Шантића” и „Различита читања аутографа 'Са Бранковога брега'”, представља опсежну и помну текстолошку анализу рукописа (пре свега поезије, али и писама) Алексе Шантића, при чему је посебна пажња посвећена тумачењу својстава и статуса (начина читања и облика у којем је, у различитим издањима, штампан) аутографа последње Шантићеве песме („Са Бранковога брега”), да би књигу затворили „Прилози” (скенирани аутографи поезије и преписке Алексе Шантића), „Извори”, „Литература” и „Индекс личних имена”.

Определивши се за анализу тематске доминанте (теме смрти) поезије Алексе Шантића, пруживши увид у комплексне релације теме смрти са мотивима усамљености, (вечног) сна, српског народа и природе, у жанровски хетерогеном и временски протезном Шантићевом песничком опусу, предочивши модусе конституисања и трансформације лирског субјекта у поезији Алексе Шантића, те, посветивши пажњу интерпретацији односа песничког субјекта према Богу и питању смисла људске егзистенције, Бојан Чолак на битно нов, другачији начин одредио је склоп и разумевање поетичких карактеристика лирике Алексе Шантића. Наиме, насупротив представи о једнообразности поетичког об-

лика Шантићеве поезије, односно ставовима о компактности и непроменљивости његовог поетичког система, у дијалогу са књижевнокритичким увидима појединих тумача, попут Пера Слијепчевића, који је у огледу „Алекса Шантић” поезију овог књижевника перципирао као затворену у поетичке координате епохе и сведену (од раних до позних остварења) на неколико кључних мотива „природе, српства, сиротиње, благородности Бога и лептира”, аутор монографије *Поетичка и шексполошка чињања поезије Алексе Шантића* управо сагледавањем статуса, функције и начина песничке обраде поменутих мотивских доминанти (посебно у односу наведених мотива према теми смрти) уочава и детаљно образлаже процес генезе и поетичке трансформације песничког опуса Алексе Шантића. Не подлежући књижевнокритичком аутоматизму и не поводећи се за увреженим (вредносним) судовима о Шантићевој поезији, Бојан Чолак приступа тумачењу ране лирике Алексе Шантића, као самосвојне (подражавања романтичарског поетичког модела лишене), аутохтоне, оригиналне књижевне чињенице, засноване на специфичном доживљају кључних егзистенцијалних категорија, попут смисла постојања, живота и смрти. Духовно исходиште ране поезије Алексе Шантића (поезије настале до 1902. године), метонимијски обележено категоријом „православног духа оптимизма” (коју је као кључну за овај сегмент Шантићевог опуса сагледао Милан Радуловић), предодредило је како стилску особеност ове фазе стваралаштва мостарског књижевника (коју Радуловић именује као „рајевање”), тако и њене тематско-мотивске оквира, обележене ведрином, оптимизмом и светлошћу (најчешћи мотиви почетне фазе Шантићевог стваралаштва били су „пролеће, зора, гај, гора, Бог, рај, светлост, љубав, милостивост и нада”), као што је и тема смрти, у назначеном периоду, поглавито сагледана из хришћанске перспективе. На трагу поставки Милана Радуловића о духовној ведрини и радости постојања, те о религији оптимизма, односно о црквеном појању и народној лирској песми, као поетичким основама Шантићеве поезије, али и о самосвојности Шантићевог лирског гласа као модерног вида обнове православне духовности, о чему је Радуловић писао у раду „Рана поезија Алексе Шантића – искушења модернизације” (овај Радуловићев рад Бојан Чолак протумачио је у тексту „У одбрану оптимизма. Читање ране поезије Алексе Шантића у делу Милана Радуловића”, објављеном у зборнику *Књижевност, историја, философија*, 2018. године), тема смрти, у поглављу „Тема смрти и метаморфозе лирског субјекта у раној поезији Алексе Шантића”, сагледана је управо из перспективе православног духа оптимизма, чиме је дато ново виђење позиције лирског субјекта, али и нов увид у вредновање људске егзистенције и разумевање смисла постојања, које је као аутохтону поетичку чињеницу објавило „рајевање” Алексе Шантића. У складу са религијом оптимизма, иако садржана у песмама у којима је опеван губитак чланова породице, нпр. сестре („На гробу миле ми сестре”, 1887) или оца („На очеву гробу”, 1889), смрт је махом „лишена нагла-

шених застрашујућих призора”, предочена као „сан, неминовност и 'часак'”, прихваћена као природни процес, могућност оностраног сусрета са ближњима и утеха, а приметно је да се у немалом броју песама, упоредо са темом смрти, јављају описи живости и бујања природе. Промену у овај поетички модел уноси, како запажа Бојан Чолак, смрт мајке и песма „Мајци” (1897), након које се проблематизује могућност утехе, што доводи до преминања песимистичких расположења и измењеног разумевања вредности и смисла људског постојања. Поред дихотомија оптимизам: песимизам, онострано: онострано, утеха: безутешност, породични живот: усамљеност, у обликовању теме смрти у раној поезији Алексе Шантића у знатној мери учествује аудитивна компонента – одређен као „песник звука”, Алекса Шантић управо у звуку открива могућност комуникације живих са умрлима (песма „Под нашим кровом”), или, пак, смрт одређује као опречност звуку и уметничком стварању, поезији (песма „Харфо моја...”), а занимљиво је да се у овим двема песмама смрт демонизује (приказује као нешто што се „кези, бога се не боји”) или персонификује (смрт пружа црне руке у којима држи косу, стоји пред прагом и звони). Иако заступљен и у раним песмама („Изгнанник”, „У пролетној ноћи”, „Било једно момче Црногорче”), појам васкрсења постаје тематска окосница и кључни поетички моменат поезије Алексе Шантића у периоду од 1902. до 1914. године. Као стожерне тематске и аксиолошке чиниоце Шантићеве поезије овог периода Бојан Чолак издвојио је активизам, васкрсење, родољубље, величање сеоског живота, села, сељакâ и радникâ (са посебним акцентом на глорификовању сељанке, нпр. у песми „На потоку”), снажно осећање Божјег присуства, поверење у значај и моћ поезије, док у овако измењеном семантичком и емоционалном регистру посебну важност задобијају категорије природности и здравља. Негативно конотиран, онај који је у раној поезији био извор неспокојства и егзистенцијалне нелагоде, мотив усамљености, у другој фази Шантићевог стваралаштва, постаје прихватљив, чак пожељан, будући да више „није извор немира и осећања дубоког незадовољства, већ представља оно за чим се жуди и што доводи до унутрашњег мира.” Доживљено као *locus amoenus*, утопијски простор мирног, спокојног, здравог и бесконфликтног живота, село се у овом сегменту Шантићеве поезије идеализује, док се основно поетичко упориште проналази у природи (у раним песмама контрастирана смрти, природа, својом тишином и миром, прераста у образац склада и пожељног егзистенцијалног модуса). Иако се у песмама „Вече на шкољу” и „О, гдје си, Боже?...”, Бог перципира као одсутан, ова чињеница не приказује се као трагична или поражавајућа, с обзиром на то да запитаност над Божјим неприсутством редовно изостаје. Ипак, за ову фазу Шантићевог песничког опуса, карактеристично је израженије присуство активистичког и хуманистичко-алтруистичког сагледавања живота и човековог положаја, нарочито у песмама социјалне тематике, тако да се Шантић указује као социјално сензибилан и ангажован песник, заинте-

ресован за проблеме друштвене стварности и актуелна национална питања. Отуда, иако се може опазити доминација родољубиве и социјалне лирике, у Шантићевој поезији насталој у првој деценији XX века, ни мотив родољубља, како показује поређење песама „Ноћ под Острогом” и „Под Острогом”, није измакао сложеном и полиперспективном дочаравању, будући да и родољубље прелази пут од егзалтације ка смирењим тоновима, тј. од вере у ослобођење до тамних, злокобних слика и неповерења у дух обнове. Поред одсутног Бога, након смрти брата Јакова, у Шантићевој поезији Бог се именује целатом, али, упркос измени реторичког регистра, тј. начина обраћања Богу, ни на једном месту не пориче се Божје присуство, о чему сведочи и песма „Вјеруј и моли”, у којој лирски субјект Бога спознаје у властитом бићу. И док се програмске песме („Наша поезија” и „На Јадрану”) везују за активистички дух, буђење „силе и светог огња”, дотле Шантићева родољубива поезија (почетком XX века) бива обележена вером у ослобођење и васкрсење, социјална лирика, пак, махом одражава вредносна мерила песникове патријархалне културне идеологије (са приматом категорија поштења, истрајности, прегалаштва, труда и мукотрпног рада), док ће, независно од жанра, готово све песме овог периода бити прожете „хришћанско-хуманистичким духом”, оличеним у „братству, солидарности с другим људима, потреби за сједињавањем с убогима...”. Попут мотива Бога, мотив смрти доживљава бројне преображаје „од доживљаја смрти као тихог ишчезнућа, преко реалистичког поимања смрти као агоније, након чега се реконструише слика смрти као сна, да би се потом смрт представила као распадање и коначни крај”, при чему је битно да свака измена песничке обраде мотива смрти неминовно уводи промену статуса лирског субјекта и трансформацију одлика одређеног поетичког модела. Најизразитија измена поетичког модела у Шантићевој поезији, у периоду од 1902. до 1914. године, пак, тицала се померања фокуса са личног, интимног, субјективног (породичних тема и мотива) на план друштвеног, колективног, националног. Управо у овом периоду Шантић публикује збирку песама родољубиве и националне садржине *На старим ођњишћима*, у којој доминирају мотиви побуне, зоре и слободе, уз снажно изражено присуство симболике (готово поетике) светлости, активистичке (јуриш, побуна, освета) и акустичке (оглашавање труба, звона, поклича, сокољења, песама, топова) компоненте. Поредићи композицију и измене на нивоу појединачних песама, у првом издању збирке *На старим ођњишћима*, објављеном у Мостару 1913. године (Издање књижарнице Трифка Дудића), и другом издању, објављеном у Београду 1914. године (Издање кола српских сестара), Бојан Чолак уочава окретање од прошлости ка садашњем тренутку, елиминацију потресености и ганутости страдалника и јаче истицање воље, одлучности и спремности војника на жртву и страдање, док се као доминантан издваја мотив васкрснућа (везан за јунаке, Бога, територију, слободу, борбу, отпор, освећење Косова), заступљен у осам песама издања из 1914. године (са

повлашћеним местом у композицији збирке – овај мотив присутан је у прошлој и епиполошкој песми), као и са њим повезани мотиви зоре (јутра), светлости и слободе. Позиција из које се лирско ја оглашава (прво лице множине), као и формалне карактеристике (прстенаста композиција) појединачних песама, али и целе збирке *На старим ођишићима*, биће присутне и у Шантићевим песмама објављеним у истом периоду, у књижевној периодици, а ово се посебно уочава у песми-манифесту („Песма јаких“) и будници („Песма звона“), у којима су прокламовани активистичко начело, категорија воље, одлучност, рад, одбацивање реторике и прелазак на делање. Управо анализом позиције лирског субјекта у песмама насталим у периоду од 1914. до 1918. године, разматрањем националне профилисаности овог колективног „ми“, Бојан Чолак изводи закључак о измени не само (ни првенствено) поетичке, већ пре идеолошке позиције сâмог песника – насупрот културном и националном одређењу песничког субјекта из 1914. године, означеног, у песми „Легија смрти“, као „деца Србије“, у програмској песми „Наш апостол“ (1918), посвећеној Јовану Скерлићу, улогу колективног „ми“ преузимају „лепа деца Југа“, да би пројугословенску оријентацију Алексе Шантића потврдила и песма „Пролог“ (1918), посвећена Петру Прерадовићу, као „песнику народног јединства“, где се народно јединство доживљава као јединство Срба, Хрвата и Словенаца, а глас песничког субјекта као „уједињен глас југословенског братства“ (важно је, овде, Чолаково запажање да је једна песма посвећена Јовану Скерлићу и једна Петру Прерадовићу, тј. „прегаоцима југословенског јединства – једном Србину и једном Хрвату“). Поред тумачења циклуса *Сеоске игуле*, објављеног 1914. године у загребачким *Књижевним новостима*, у поглављу посвећеном поетичким моделима изван збирке *На старим ођишићима*, Бојан Чолак анализира љубавну поезију Алексе Шантића – описе девојачке лепоте, мотиве еротске жудње, ватре, покрета (драга је приказана док се љуља или док хода), са неколико издвојених имена приписаних објектима љубавне чежње (Ферида, Шерифа, Јела) – да би посебну пажњу аутор посветио Шантићевој збирци *Песме*, објављеној 1918. године, у Загребу, њеној композицији, као и тематским иновацијама, које уносе промене у тадашњи поетички модел поезије Алексе Шантића. За песме штампане у овој збирци карактеристична је превласт мотива пролазности и осећања резигнације, доживљај смрти као простора среће у којем „богом бива син човечји“, увођење (у песми „Плијен“) позитивно конотираног, „јуначким“ епитетима обележеног лика Луцифера, али и доминација хришћанске симболике у песмама социјалне тематике, да би се, упркос наглашености тамнијих тонова и суморних расположења, збирка *Песме* завршила песмом „Последњи лет“, у којој се „славе Бог, радост живота, воља постојања, али, исто тако, и лепота умирања/смрти“, чиме се круг измена поетичких модела у поезији Алексе Шантића затвара у властитом исходишту.

Други сегмент монографије посвећен је текстолошкој анализи рукописа Алексе Шантића. Четири сонета („Призренска ноћ”, „Ватра”, „Трпањска ноћ” и „Зашто?”), од којих су прва три верзије касније публикованих песама, док се сонет „Зашто?” сматра необјављеним), један телеграм (послат Издавачкој књижарници С. Б. Цвијановић) и осам Шантићевих писама (једно упућено Бранимиру Ливадићу, уреднику *Савременика*, једно Друштву хрватских књижевника у Загребу и шест Милану Ђурчину, уреднику *Нове Европе*), који се чувају у Збирци рукописа и старих књига Националне и свеучилишне књижнице у Загребу, приређени су и детаљно описани у поглављу „Необјављени рукописи Алексе Шантића у Националној и свеучилишној књижници у Загребу”. Неопходно је приметити да је најобимнија и књижевноисторијски најрелевантнија, заправо, преписка са Миланом Ђурчином, где се посебно издвајају два писма Алексе Шантића, прво, послато из Мостара, 30. марта 1920. године, у којем Шантић, иако близак Милану Ђурчину и интелектуалцима окупљеним око демократског програма и будућег књижевног часописа, одбија Ђурчинов предлог да буде потписан као један од оснивача *Нове Европе*, предлажући, притом, да буде сарадник овог гласила, и друго, послато 26. маја 1923. године, у којем је Шантић за број *Нове Европе* посвећен Бранку Радичевићу приложио песму „Са Бранковога брега” (ова песма, објављена као факсимил аутографа у *Новој Европи*, 21. јануара 1924. године, последња је Шантићева за живота објављена песма). У поглављу „О аутентичности аутографа последње песме Алексе Шантића”, поређењем ћириличног текста („Са Бранковога брега”) и латиничног текста („Sa Brankova brega”), који се, под истом сигнатуром, чувају у архиви часописа *Нова Европа*, детаљном анализом посебних карактеристика рукописа – облика и начина писања слова, размака између графема, угла под којим су написане и нагиба (на лево, односно десно), Бојан Чолак дошао је до закључка да латинични препис ове песме није аутограф Алексе Шантића, те да ћирилични текст одражава песникову последњу вољу, чиме је разрешена и недоумица око тачног облика наслова и појединих стихова. Закључно поглавље монографије „Различита читања аутографа 'Са Бранковога брега'” представља поређење облика у којем је песма „Са Бранковога брега” објављена у „Бранковом броју” *Нове Европе*, 21. јануара 1924. године, у часопису *Венац* (ур. Јеремија Живановић) 1924. године, у трећем тому Шантићевих *Целокуйних дела* 1928. године (прир. Владимир Ђоровић), у другом тому *Сабраних дјела* 1957. године (прир. Војислав Ђурић) и у *Изабраним дјелима* 1972. године (прир. Бранко Милановић). Анализом лексичких и интерпункцијских измена у наслову и стиховима песме „Са Бранковога брега”, Бојан Чолак закључио је како су сви приређивачи одступили и од аутографа и од првог штампаног текста, било да се разлог одступања препознаје у уредниковом неадекватном препису или слагачевом превиду (Живановић), у угледању на претходно штампано издање, усвајањем погрешног наслова („Са братскога брега”) и не-

великим лексичким и правописним интервенцијама у три стиха, али и значајним препознавањем прстенасте композиције (Ђоровић), у делимичном уважавању песниковог аутографа, али и погрешном читању стихова/слободнијем односу према туђем тексту (Ђурић), или, пак, у претераном поверењу у рад претходника, уз преузимање њихових погрешака (Милановић), да би истакао чињеницу да ова песма ни у једном издању није штампана у исправном облику (изузев факсимила у *Новој Европи*), тако да је монографија *Поетичка и текстолошка чињања поезије Алексе Шантића*, заправо, прво издање у којем је Шантићева последња за живота објављена песма публикована у коначном, тачном виду, у којем је уважен њен основни текст (до којег се дошло пажљивом текстолошком анализом), што је све, поред тумачења датих у другом сегменту монографије, илустровано доношењем откуцаног текста свих досадашњих, поменутих и упоређених варијаната овог остварења, уз пропратне „Прилоге” (скениране аутографе песме „Са Бранковога брега” и писама), који потврђују у анализи изнете тврдње.

Упркос томе што је у уводном тексту „Опис истраживања и проблемско подручје” одређена као „почетак ауторовог систематског проучавања поезије једног од највољенијих српских песника”, монографија *Поетичка и текстолошка чињања поезије Алексе Шантића* Бојана Чолака методолошки је промишљено и систематично спроведено тумачење како поетичких одлика (посебно трансформација поетичких модела и статуса лирског субјекта) поезије Алексе Шантића, тако и текстолошких питања везаних за њено разумевање. Иако више подразумевана и уважена него у рукопису и свим издањима детаљно проучена, поезија Алексе Шантића, са првом монографијом из области науке о књижевности, на српском језику, у целости посвећеној овом песнику, бива препозната као значајна књижевна чињеница и подстицајан предлог за нова истраживања.

Примљен: 8. јануара 2021.

Прихваћен за штампу јануара 2021.

Листа рецензената

У рецензирању радова пристиглих за објављивање у *Лийару* 74,

учествовали су

др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Томислав Павловић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Биљана Влашковић Илић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Марија Лојаница, доцент
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Јована Павићевић, доцент
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Милана Додиг, доцент
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Славко Станојчић, доцент
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Милена Нешић Павковић, доцент
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Ана Живковић, доцент
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

др Јелена Арсенијевић Митрић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет

др Часлав Николић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

којима искрено захваљујемо на професионалности и колегијалности.

Уредништво *Лийара*

Липар

Часопис за књижевност, језик,
уметност и културу

Lipar / Journal for Literature, Language,
Art and Culture

Издавач

Универзитет у Крагујевцу

Publisher

University of Kragujevac

За издавача

Ненад Филиповић
Ректор

Published by

Nenad Filipović
Rector

Суиздавач

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

Co-publisher

Faculty of Filology and Arts Kragujevac

За суиздавача

Зоран Комадина
Декан

Co-published by

Zoran Komadina
Dean

Лектор

Милица Милојевић Миладиновић

Proofreader

Milica Milojević Miladinović

Преводилац

Андрија Антонијевић

Translator

Andrija Antonijević

Ликовно-графичка опрема

Лазар Димитријевић

Artistic and graphic design

Lazar Dimitrijević

Технички уредник

Ивана Тодоровић

Technical editor

Ivana Todorović

Адреса

Јована Цвијића б.б, 34000 Крагујевац
Тел: (+381) 034/370-270
Факс: (+381) 034/370-168
e-mail: casopislipar@gmail.com
www.lipar.kg.ac.rs

Address

Jovana Cvijića b.b, 34000 Kragujevac
Phone: (+381) 034/370-270
Fax: (+381) 034/370-168
e-mail: casopislipar@gmail.com
www.lipar.kg.ac.rs

Аутор типографског писма *Resavska*

Оливера Стојадиновић

Author of font *Resavska*

Olivera Stojadinović

Штампа/Print

Birograf Comp, Земун

Print

Birograf Comp, Zemun

Тираж

100 примерака

Impression

100 copies

Липар излази
три пута годишње

Lipar comes out
three times annually

Часопис се суфинансира средствима
Министарства просвете, науке и технолошког
развоја Републике Србије

Publication of the Journal has been
sponsored by the Ministry of Education,
Science and Technological Development of
the Republic of Serbia

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
82

ЛИПАР : часопис за књижевност, језик, уметност и културу
= Journal for Literature, Language, Art and Culture / за издавача
Ненад Филиповић. - Год. 1, бр. 1 (1999)- . - Крагујевац : Универзитет
у Крагујевцу, 1999- (Земун : Birograf Comp). - 29 cm

Доступно и на: <http://www.lipar.kg.ac.rs/>. – Три пута годишње.
ISSN 1450-8338 = Липар
COBISS.SR-ID 151188999